

הרהורים בעקבות המלצת המועצה הארצית לאשר בדיעבד את היישוב מצפה אילן שבואדי ערה

ברוב קולות החליטה המועצה הארצית לתכנון ולבניה, בישיבת המליאה בחודש יוני, להמליץ לממשלה על הקמת היישוב החדש "מצפה אילן" בואדי ערה, סמוך ליישוב חריש. האור הירוק שניתן על ידי מוסד התכנון העליון במדינת ישראל מעורר לא מעט סוגיות קשות ומטרידות במספר מישורים, מעשיים ועקרוניים כאחד.

מצפה אילן הוקם כמתקן בטחוני, כיאחזות נח"ל, במסגרת הליך השמור בחוק התכנון והבניה למתקנים ביטחוניים, הליך מקוצר שאינו פתוח לעין הציבור ולבחינה תכנונית וסביבתית מקיפה כנדרש מתכניות אחרות, וזאת מתוך ההכרה בבכורה הניתנת לשיקולים הביטחוניים בתכניות אלו.

איזורח המקום, שהוביל בפועל להקמתו של יישוב חדש, נעשה על בסיס היתר לשימוש חורג (!) שניתן על ידי הוועדה המקומית, מבלי שזו אף המתינה לאישור הנדרש כחוק מהוועדה המחוזית ומהוועדה לשמירת קרקע חקלאית ושטחים פתוחים. עוד בשנת 2005 קבע היועץ המשפטי לממשלה כי ישיבתן של המשפחות במקום אינה חוקית, ואיפשר להן תקופת התארגנות בת 12 חודשים, במהלך גם לא יינקטו הליכים פליליים נגד מי שביצעו עבירות בנייה במקום. בחלוף משך זמן זה, ובעקבות עתירה של החברה להגנת הטבע, קבע שוב היועץ המשפטי לממשלה כי על המתישבים לפנות את המקום, שאם לא כן יהיה צורך לנקוט בפעולות אכיפה. במקביל, החלה הוועדה המחוזית בחיפה בקידום פתרונות חלופיים באותו מרחב, המותאמים למשפחות היושבות במקום. התנהלות קלוקלת זו לא מנעה מן הממשלה לקבל החלטה לקדם את הקמת היישוב החדש, תוך העדפת המיקום הנוכחי, וכך הגיעה התכנית לפיתוח של המועצה הארצית, כדיון בהכשרת הבינוי הבלתי חוקי בדיעבד (לגליזציה).

נימוקים רבים מובילים למסקנה כי יש יסוד סביר להניח שלו הייתה מגיעה התכנית לאישור מראש ולא בדיעבד, היא לא הייתה זוכה לברכת המועצה: ראשית, מפני שמדיניות התכנון היא להעדיף את עיבויים וחיזוקם של יישובים קיימים על פני הקמתם של חדשים, וכך אכן נהגה המועצה הארצית בתכנית של רמת ארבל ומיכל בגלבע. עיקרון זה מקבל משנה תוקף כאשר בסביבת היישוב החדש קיימות עתידות קרקע זמינות לבנייה, כמו באזור מצפה אילן. גם השטח עצמו ראוי שישמר כטבעו. מדובר בשטח בעל ערכיות סביבתית גבוהה, המצוי מעבר לנחל נרבתא, בשטח המסומן בתכנית המתאר המחוזית כשטח פתוח מוגן, שאינו מיועד לפיתוח. יש להדגיש כי לקבוצת המשפחות המתגוררת במקום קיימות חלופות מגורים ראויות במרחב זה, המשמרות את המרקם הקהילתי, והן המצויות בתחום היישובים הקיימים חריש או קציר,

או בצמוד להם. תכנית מיוחדת אשר תאפשר את מגוריהם באזור אף מצויה בשלבי תכנון מתקדמים. חלופות אלו יאפשרו למי שבחרו לבנות במרחב זה את ביתם – להמשיך להתגורר בו, בהתאם לחוק ובהתאמה לנורמות התכנון המקובלות. אגב, חלופת המיקום הנוכחי לא קיבלה את הניקוד הגבוה ביותר מבין החלופות, גם על ידי מתכנני התכנית בעצמם.

יש הטוענים כי ממילא השטח מופר ובנוי, ולכן יש עדיפות להותיר את היישוב במקומו. טענה זו נכונה לכאורה לגבי כל יוזמת בנייה בלתי חוקית, ומעבר להתעלמותה מאפשרויות מוכרות כמו שיקום והשבת המצב לקדמותו – היא במהותה מעניקה פרס לעבריינים. המסר הטמון בה הוא הזמנה פתוחה לבנות באורח לא חוקי, להפחית את ערכיות השטח באופן זה – ובכך לסלול את הדרך להכרה בדיעבד. עוד יש לזכור כי לאורך זמן, השפעתה הסביבתית של היאחזות נח"ל אינה כשל יישוב חדש, מה גם שמתקנים בטחוניים מתפנים בתום תפקידם, וניתן להשיב את השטח לקדמותו.

במהלך הדיון במליאת המועצה נשמעה לא אחת העמדה כי ללא הכשרתו של היישוב, ממילא ייתפס השטח האמור על ידי בנייה בלתי חוקית, כך שבעצם - הקמת היישוב תסייע במאמץ להגן על השטחים הפתוחים. זו טענה תמוהה ומופרכת מיסודה: ראשית, מפני שהיא מבטאת חוסר אמון של המדינה כלפי עצמה ביכולתה לאכוף את החוק, והכרה בכך כי בנייה בלתי חוקית (במגזר היהודי) היא אמצעי האכיפה הראוי לבנייה בלתי חוקית "אחרת". טיעונים דומים עלו בסוגיית חוות הבודדים בנגב. האומנם חוות אלו צמצמו את הבנייה הבלתי חוקית בנגב? האם נבחנו חלופות אחרות, פוגעניות פחות מבחינה סביבתית, כלכלית, שלא לומר ערכית וחוקית?

העובדה כי המדינה עצמה היא שעודדה את הפעילות הבלתי חוקית אינה מקלה כהוא זה מחומרת המצב. נהפוך הוא. מוסדות המדינה השונים סייעו בגלוי ובמודע להתבססות השימוש הבלתי חוקית בשטח בידעם כי הדבר נעשה תוך עבירה בוטה על החוק. אך רשויות ובעלי סמכות אלו אינם חסינים מפני החוק, שהרי כידוע, גם המדינה עצמה כפופה לחוקיה, והעובדה כי עבירה נעשית על ידי רשויות המדינה אינה מעמידה אותה מעל החוק. יש לציין כי גם תושבי המקום היו מודעים לאי תקינות ההליכים, אך כפי הנראה הם סמכו ידם על הבטחות שלטוניות שמן הפך החוקי לא היה להן על מה להתבסס, אלא על נחישותן של הרשויות לאפשר את המשך קיום היישוב ויהי מה.

אישור בדיעבד של יישובים חדשים אינו תופעה חריגה בנוף התכנון הישראלי, והיא נעשית בעיקר במסגרת הכרתם של מקבצי הפזורה הבדואית כיישובים חדשים. ללא ספק, בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי, כמו בכל מגזר אחר, היא תופעה חמורה, המאיימת על שטחים פתוחים נרחבים ומסכלת השגה של יעדי תכנון רבים כמו פיתוח מושכל, תכנון מתואם עם מערכות תחבורה ועוד. בהעדר פתרונות דיור במסגרת יישובים קיימים, מכירה המדינה בדיעבד ביישובים בדואים, מתוך מגמה לספק חלופות מגורים ראויים, אשר גם ישימו קץ לכאוס הבנייה הבלתי חוקית. אין בכך ולא כלום בכדי לנקוט מראש, ובסיוע המדינה בריש גלי - בדרך של קביעת עובדות בשטח, ובמקרה זה – תוך ניצול לא ראוי של ההליך להקמת מתקנים בטחוניים.

לפני מספר שנים נדרשה המועצה הארצית לסוגיה דומה, של הכשרת יישוב קטן בדיעבד, אשר חלק מבתי היו קיימים מזה שנים רבות - דאר אל-

האן : אישור בדיעבד של מצפה אילן

חאנון. יישוב זה, המצוי במרחק של 3 ק"מ בלבד בקו אוויר ממצפה אילן, מצוי גם הוא בלב שטח טבעי פתוח, משאב נדיר באזור ואדי ערה המיושב בצפיפות. לאחר שעברה את כל ערכאות התכנון, נדחתה התכנית להכשרת היישוב בדיעבד, מהנימוקים הבאים: ערכיותו הסביבתית של השטח, קיומן של חלופות מגורים ראויות במרחב, והטענה כי קיומם של המבנים בפועל בשטח אינו הצדקה לאישור היישוב בדיעבד. למותר לציין כי נסיבות דומות מתקיימות במצפה אילן. ראוי היה כי המועצה הארצית תשמור על מדיניות עקבית בהחלטותיה, ותיישם את אותם העקרונות גם במצפה אילן.

אישורה של התכנית מעורר את התחושה כי באזורים שונים במדינת ישראל, גישה מסויימת מאוד של ציונות - היא השיקול המרכזי, ומפניה נסוגים כולם: שלטון החוק, עקרונות של שוויון וצדק, עקרונות התכנון, ועימם גם משאבי הטבע, הנוף והשטחים הפתוחים.

איריס האן

